

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

აღუღური ენა

აღუღური ენა, იბერიულ-კავკასიური ენები|იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის დაღესტნური ჯგუფის ლეზგიური ქვეჯგუფის ენა. გავრცელებულია დაღესტანში, მდ. ჩირახჩაის სათავეში, აღუღის (ძირითადად), ქურახის და დერბენდის რ-ნებში. გამოიყოფა დიალექტები: საკუთრივ აღუღური ანუ თფიღური, ქერენული, ბურკიხანური, ყოშანური და თქმები: ფიტას, ცირხეს, ხფიუკისა. ახლო მონათესავე ენათაგან ა. ე. ყველაზე მეტ სიახლოვეს ავღენს თაბასარანულთან.

ა. ე-ის ხმოვანთა სისტემაში წარმოდგენილია ოთხი მარტივი ხმოვანი: ა, ე, ი, უ და პალატალიზებული შუა რიგის მაღალი ანუღობის უ. თანხმოვანთა სისტემა რთულია: წარმოდგენილია ხშულთა ოთხეულებრივი და სპირანტების სამეულებრივი სისტემები. ორი სოფლის (ბურშაღისა და არსუღის) მეტყველებაში შემონახულია დენტალაბიალიზებული თანხმოვნები, ბილაბიალიზაცია კი საერთოდ დამახასიათებელია ამ ენისათვის. ფარინგალიზებული ყ, ღ, ხ, ზოგ დიალექტში გვაძღვეს რეფლექსებს. დაკარგვის გზაზეა მჟღერი აფრიკატები (უკვე დაკარგულია ძ). თანამედროვე ა. ე-ში გრამატ. კლასების სისტემა აღარ არის. გაქვავებული კლასის ნიშნების მიხედვით აღდგება ოდინდელი ოთხკლასოვანი სისტემა. არსებითი სახელი იბრუნვის „ორი ფუძის“ პრინციპით: სახ. ბრუნვის ფორმა საფუძვლად უღვეს ერგატივს, ერგატივის ფორმაზე კი იღება ირიბ ბრუნვათა ფორმები. ა. ე-ში 28 ბრუნვაა: 4 ძირითადი და სამ-სამბრუნვიანი ადგილობითი ბრუნვების 8 სერია. ზმნა შედარებით ღარიბია მორფოლ. კატეგორიებით. კლასოვანი უღვლილების მოშლის შემდეგ პიროვანი უღვლილება არ განვითარებულა. დროთა წარმოება ანალიზურია. თვღის სისტემა ათობითია, ზოგ დიალექტში – ოცობითი. სინტაქსი მარტივია; მსაზღვრელ-საზღვრულს შორის შეთანხმება არ არის; ზმნა მართავს სახელს; რეაღური სუბიექტი გარდაუღვალ ზმნასთან სახ. ბრუნვაშია, გარდამავალთან – ერგატივში. არ არის განვითარებული ჰიპოტაქსი. ა. ე-ის ლექსიკაში დაცულია საერთოღეზგიური

ძირები. მრავლადაა არაბ., სპარს., თურქ. ენებიდან ნასესხები სიტყვები. თანამედროვე ა. ე-ის ლექსიკაში ინტენსიურად მკვიდრდება რუს. ენიდან შეთვისებული სიტყვები.

ა. ე. უმწერლობო ენაა. ტომთაშორის ენად აღულები იყენებენ ლეზგიურს.

ლიტ.: Д и р р А., Агульский язык, «Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа», 1907, в. 37; М а г о м е т о в А. А., Агульский язык, №.: Языки народов СССР, т. 4, М., 1967; მ ი ს ი ვ ე , Агульский язык, Тб., 1970; Ш а у м я н Р. М., Грамматический очерк агульского языка, М.-Л., 1941.

ა. მაჰომეტოვი
